

УДК 373.091.4Холт(73)

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПОГЛЯД АМЕРИКАНСЬКОГО ПЕДАГОГА ДЖОНА ХОЛТА НА ПЕДАГОГІЧНУ МАЙСТЕРНІСТЬ

Рубан Л. М.

Стаття розкриває ідеї американського педагога-реформатора Джона Холта щодо удосконалення педагогічної майстерності вчителя.

Ключові слова: Джон Холт, педагогічна майстерність, педагогічна освіта, вищий навчальний заклад.

Статья раскрывает идеи американского педагога-реформатора Джона Холта по совершенствованию педагогического мастерства учителя.

Ключевые слова: Джон Холт, педагогическое мастерство, педагогическое образование, высшее учебное заведение.

The article presents ideas of John Holt, American educator-reformer, on enhancing pedagogical skills of a teacher.

Key words: John Holt, pedagogical prowess, pedagogical education, higher educational institution.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Підготовка майбутніх учителів завжди була і залишається надзвичайно важливою та відповідальною справою, оскільки від професійно підготовленого педагога залежить життя і добробут нації. Майбутній педагог повинен опанувати всі тонкощі професійної майстерності ще під час навчання у ВНЗ. Звичайно, це не означає, що професійне становлення педагога на цьому закінчується. Професійний педагог – це той, хто повсякденно удосконалює свій рівень педагогічної майстерності, постійно займається професійним самовдосконаленням і самоосвітою. На думку видатного вітчизняного педагога В. Сухомлинського, “удосконалення педагогічної майстерності – це, передусім, самоосвіта, особисті ваші зусилля, спрямовані на підвищення власної культури праці і, насамперед, культури мислення. Без індивідуальної думки, без допитливого погляду на власну працю неможлива жодна методична робота” [3, с. 435].

Проблемами професійного становлення фахівців у педагогічних вищих навчальних закладах переймаються не лише вітчизняні науковці та педагоги, а й їхні зарубіжні колеги. Так, американський педагог-реформатор Джон Холт (1923–1985 рр.) – засновник альтернативної форми навчання – присвятив своє життя детальному аналізу і вивченню особливостей рівня педагогічної майстерності вчителя, від якого залежить його успіх у навчанні та вихованні підростаючого покоління.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Ідеї американського педагога Дж. Холта щодо професійного становлення майбутніх педагогів стали предметом глибокої зацікавленості як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Серед них: К. Роджерс (C. Rodgers), П. Фаренга (P. Farenga), К. Муртон (C. Murton), А. Гупта (A. Gupta), Т. Спіглер (T. Spiegler), М. Будайчак (M. Budajczak), Х. Зелінська (H. Zielińska), Н. Геда, Л. Дянкова, Н. Крилова, А. Рогозянський, В. Богданов, А. Лещенко, М. Попова, С. Шумаєва, М. Янковчук. Шляхам удосконалення педагогічної майстерності за Дж. Холтом присвячена дисертація автора статті “Майстерність учителя у спадщині американського педагога-реформатора Джона Холта (1923–1985 рр.)”. Аналіз наукових джерел з теми дослідження засвідчує, що вітчизняними науковцями проблемі педагогічної майстерності приділяється належна увага, зокрема, таким її аспектам, як: підходи до визначення поняття “педагогічної майстерності” (І. Зязюн, М. Лещенко, Л. Мільто, Н. Ничкало, Г. Сагач, М. Солдатенко, Н. Тарасевич, Л. Хомич та ін.); історія педагогічної майстерності (Є. Барбіна, Л. Задорожна, Л. Король, О. Лавріненко та ін.); шляхи удосконалення педагогічної майстерності (М. Барахтян, І. Гринчук, І. Мостова, О. Музальов, Л. Султанова та ін.).

Виділення невирішених частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Американський педагог-реформатор Дж. Холтом є засновником

альтернативної форми навчання, оригінальним дослідником проблеми педагогічної майстерності, педагогічна спадщина якого може стати цінним матеріалом в ході викладання дисциплін педагогічного циклу. Однак праці педагога не набули широкого розповсюдження в Україні, оскільки стали доступними українському читачеві після розколу Радянського Союзу і лише дві книги Дж. Холта перекладені російською мовою.

Мета статті – розглянути альтернативний погляд американського педагога-реформатора Дж. Холта на педагогічну майстерність вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нами були детально вивчені педагогічна спадщина Дж. Холта, його ідеї щодо розвитку педагогічної майстерності вчителя у дисертаційному дослідженні “Майстерність учителя у спадщині американського педагога-реформатора Джона Холта (1923–1985 рр.)”. Ми переконані, що поради Дж. Холта щодо удосконалення педагогічної майстерності можуть стати цінним надбанням не лише для шкільних вчителів, а й для викладачів вищих навчальних закладів, майбутніх педагогів, батьків, які навчають своїх дітей вдома, – усіх тих, хто має на меті дати молодому поколінню гарну освіту і виховання.

Отримуючи педагогічну освіту у стінах вищого навчального закладу, майбутні педагоги повинні вбирати безцінні знання, які стосуються питань удосконалення педагогічної майстерності, прагнути стати справжніми професіоналами, майстрами своєї справи, оскільки від рівня педагогічної майстерності залежить здоров'я, успіх і добробут молодого покоління.

Без сумніву, проблема педагогічної майстерності перебуває в полі постійної уваги як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. На наше переконання, особливо актуальною є концепція засновника вітчизняної наукової школи педагогічної майстерності І. Зязюна, який стверджує: “Вчитель, його майстерність, його талант – невичерпне джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіляких потрясінь та негараздів” [2, с. 4]. І. Зязюн наголошує на важливості системної підготовки вчителя до кожного навчального заняття з метою оволодіння педагогічною майстерністю. Крім того, підкреслює вчений, щоб досягти високого рівня педагогічної майстерності, вчителю необхідно постійно знайомитися з новинками в царині педагогічної і психологічної літератури; вивчати досвід колег й черпати з нього лише найкраще; вчитися управляти своїм фізичним і психічним станом; виробляти індивідуальні прийоми (постановку голосу, техніку мовлення, граматичну правильність тощо). Рівень професійної підготовленості вчителя є головним важелем успішної педагогічної діяльності [1, с. 364].

Американський педагог-реформатор Дж. Холт присвятив своє життя дослідженню причин низької успішності школярів, шляхам удосконалення педагогічної майстерності, способам перетворення школи на природовідповідне навчальне середовище, у якому розвивалися б найкращі здібності учнів. Ми переконані, що педагогічна спадщина Дж. Холта є оригінальним путівником у світі педагогічної діяльності для усіх тих, хто прагне здобути чи вдосконалити рівень педагогічної майстерності.

Наукова значущість ідей Дж. Холта про педагогічну майстерність учителя полягає у його намаганні привернути увагу до результатів педагогічного впливу на учнів, перш за все, у процесуальному контексті. Важливою концептуальною ідеєю Дж. Холта є удосконалення педагогічної майстерності вчителя шляхом розвитку здатності до спостереження і концентрації уваги на діяльності учнів, а також здатності до коригування і корекції педагогічних дій відповідно до отриманих результатів спостереження.

Джерела розвитку педагогічної майстерності вчителя Дж. Холт вбачав в умінні відстежувати навчальну діяльність учнів, аналізувати результати власних спостережень і встановлювати причини дитячих невдач і провалів. Довготривале педагогічне спостереження за навчально-виховним процесом у школах, де він працював, бесіди з учнями та їх батьками, аналіз власної педагогічної діяльності дозволили Дж. Холту обґрунтувати зроблене ним припущення, що причини шкільних невдач ховаються у низькій педагогічній майстерності, нещирому спілкуванні учителів з учнями.

На нашу думку, студенти педагогічних вищих навчальних закладів повинні взяти на озброєння поради Дж. Холта щодо розвитку педагогічної майстерності, щоб

у майбутньому не зіткнутися з незадовільною успішністю учнів. Адже, на думку Дж. Холта, саме від щирого ставлення учителів залежить успішність учнів, розвиток їхніх розумових здібностей.

Аналіз праць Дж. Холта допоміг виявити й згрупувати саме ті мотиви і показники результатів його власних спостережень, висвітлених у книжках, статтях і листах, які допомогли б кожному вчителю підвищити свою педагогічну майстерність. Саме негативні результати навчання лягли в основу теорії Дж. Холта про педагогічну майстерність вчителя. Навіть назви книжок Дж. Холта свідчать про його підхід до розвитку педагогічної майстерності вчителя. До них належать: “Як діти зазнають провалу в школі”, “Як діти вчаться”, “Школа, яка не розвиває”, “Що я робитиму в понеділок?”, “Свобода і все, що проти неї”, “Втеча від дитинства”, “Замість школи”, “Ніколи не пізно”, “Навчи себе”, “Неперервне навчання”.

Важливе джерело розвитку педагогічної майстерності вчителя Дж. Холт вбачав у здатності педагога визначити, яким чином учні сприймають школу: чи це “місце, куди вчителі змушують їх ходити, займатися різними речами і де вчителі намагаються зробити життя дітей повним неприємностей, якщо вони не вчаться або вчаться погано”, чи “місце, де діти вчать те, що хочуть знати, а не те, що їм нав'язують дорослі. Адже учень, який вчить те, що йому хочеться знати, запам'ятовує цей матеріал надовго і в майбутньому застосовує його, ... така школа – це найкраще місце для вільного навчання дітей”. Дж. Холт визначив, що негативне ставлення учнів до школи пов'язане з трьома основними факторами: а) учні бояться; б) учням нецікаво; в) учні дезорієнтовані. Аналізуючи причини навчальних невдач, Дж. Холт шляхом педагогічного спостереження й експериментування встановив безпосередню залежність неуспішності учня від неправильної поведінки вчителя, низького рівня педагогічної майстерності.

Нами було встановлено, що до проявів неправильної поведінки вчителя Дж. Холт відносить такі педагогічні дії: акцентування уваги вчителя на правильній відповіді, а не на процесі мислення, розв'язуванні проблеми; відсутність спостереження за діяльністю учнів на уроках і в позаурочний час; негативне оцінювання вчителем пізнавальних здібностей учнів; нагнітання атмосфери страху, приниження і недовіри; перетворення процесу навчання на догматичне, рецептурне, нівелююче, нудне дійство; постійне проведення тестування, контрольних зрізів, оцінювання; відсутність можливостей для експериментування учнів у класі, самостійного вирішення поставлених завдань; нерозуміння природних особливостей учнів (вроджене прагнення до пізнання, концентрація уваги на пригодах, подорожах тощо); ведення нескінченної психологічної війни з учнями, щоб відчути себе самодостатнім і успішним.

Корисними для майбутніх педагогів можуть стати виявлені Дж. Холтом закономірності низької успішності учнів, яка, за його спостереженнями, є результатом неправильних дій вчителів. Так, Дж. Холт з'ясував результати неправильної поведінки вчителів: домінування у класі “продуцентів” (учнів, які не вникають в сутність матеріалу, а просто намагаються знайти, відгадати, визначити правильну відповідь, не заглиблюючись в сутність матеріалу, який вивчається), тоді як “мислителів” (учнів, які докладають зусилля, щоб подумати над значенням, доцільністю того, над чим вони працюють) набагато менше. Дж. Холт називає “мислителів” успішними учнями, тобто такими, які, незважаючи ні на які перешкоди, добре вчаться не лише з точки зору отриманих оцінок, а й в контексті самого процесу навчання, тобто є активними дослідниками, експериментаторами, творцями нестандартних ідей тощо. Дж. Холт називає “продуцентів” слабкими в тому сенсі, що пізнавальні здібності таких дітей не витримують авторитарного тиску, і ці учні втрачають інтерес до навчання. Такі “слабкі” учні, для того щоб уможливити більш-менш спокійне життя в школі, вдаються, за Дж. Холтом, до стратегій догоджання вчителям. Дж. Холт ідентифікував і детально описав стратегії, якими користуються учні у процесі навчання з метою уникнути виконання вимог учителів: “продукування відповіді”, “відгадує і дивись”, “маніпулювання”, “мовчання”, “замасковане запитання навмання”, “слабкість, некомпетентність, безсилля”, “бурмотіння”, “дай відповідь навмання і подивися, що трапиться”, “змусь вчителя відповісти на свої власні запитання”.

Отже, Дж. Холт довів, що здатність учителя до спостереження, розуміння причин шкільних невдач учнів можуть стати джерелом розвитку його педагогічної

майстерності, якщо вчитель дійсно бажає демократизувати і гуманізувати процес навчання, зробити його захоплюючим і цікавим для учнів. Заслугою Дж. Холта є те, що він не лише сформулював прояви неправильної поведінки вчителя, а детально й різноаспектно охарактеризував конкретні педагогічні ситуації, в яких окреслена негативна педагогічна дія.

Оригінальність ідей Дж. Холта полягає в тому, що важливим підґрунтям для розвитку педагогічної майстерності є закономірності аутентичного пізнання людиною світу, які притаманні дитині у дошкільному віці. Досліджуючи розвиток пізнавальних процесів у дітей дошкільного віку, Дж. Холт не тільки визначив умови активізації їх навчальної діяльності, а й зробив значний внесок у розвиток дитячої психології, яка в 60–70-х рр. ХХ ст. не була предметом активних наукових розвідок. Закономірності пізнавальної діяльності, які встановив Дж. Холт, характеризуються такими чинниками: якщо дитина з інтересом і зосереджено досліджує довкілля, то це свідчить про її високу здатність до концентрації уваги, схильність до експериментування, здатність робити абстрактні висновки, у неї високорозвинена уява і фантазія, креативність, уміння імпровізувати і виявляти самостійну активність. Зазначені якості набувають особливого розвитку в умовах ігрової і мистецької діяльності. Особливу увагу Дж. Холт приділяє грі як природовідповідній діяльності дітей, що може мати місце за різних обставин. Саме в іграх діти пізнають причинно-наслідкові зв'язки впливу на простір, у якому вони знаходяться. Критикуючи штучно створені педагогами ігри, Дж. Холт переконує, що ігрові задуми, сюжети та ігрові дії потрібно запозичувати, спостерігаючи за аутентичною поведінкою дітей. Крім того, необхідно пам'ятати про важливість позитивного почуттєво-емоційного фону, в якому проводиться гра, і усвідомлювати, що насолода від ігрової діяльності – необхідна умова її проведення. Гру і мистецькі види діяльності Дж. Холт відносив до ефективних засобів, застосування яких дозволяє нейтралізувати дитячу жорстокість, що часто проявляється у дітей не як результат спеціально спланованих дій, а в ході пошуків можливих засобів впливу на інших дітей. Корекцію жорстоких дій Дж. Холт вбачав у аналізі та роз'ясненні негативних наслідків агресивної поведінки і в ігровому моделюванні неприйнятних і небажаних способів спілкування.

Нами було з'ясовано, що поряд з іграми Дж. Холт надавав мистецьким видам діяльності важливі функції як засобам пізнання і самовираження дитини. Він націлював учителів на формування потреби розвивати уяву і фантазію дитини шляхом залучення до образотворчої діяльності, застосовуючи різноманітні художні засоби, зазначав необхідність розвитку сприймання дітьми широкої палітри мистецтва. Розглядаючи мистецтво як терапевтичний засіб, що уможливило втечу дитини від загрозливої реальності, педагог підкреслював високий пізнавальний потенціал мистецьких видів діяльності й рекомендував їх застосовувати для формування у дітей дидактичних умінь і навичок (мовлення, читання, письма, лічби, аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, креативності).

На нашу думку, вчителі та майбутні педагоги повинні прислухатися до думки Дж. Холта щодо надмірного захоплення тестуванням, оскільки висновки про інтелектуальний розвиток школяра не повинні ґрунтуватися лише на результатах тестів. Перевірка знань учнів постійним тестуванням створює ситуації напруженості й страху, завдає шкоди дитячій самоповазі й самооцінці.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, майбутні педагоги – професіонали своєї справи повинні взяти до уваги наступні поради Дж. Холта: головною причиною навчальних невдач учнів є догматично-дидактичні, рецептурно-моралізаторські дії вчителя, нездатність застосовувати науковий підхід до навчальної діяльності. Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності вчителя Дж. Холт вбачав у реалізації таких положень: в основі педагогічної діяльності лежить любов до дитини, віра в її пізнавальні можливості й здатності; організація і перебіг навчального процесу повинні ґрунтуватися на закономірностях людського пізнання світу, щоб навчальний процес був природовідповідним, дослідницьким, творчим; у своїй діяльності педагог має керуватися науково-дослідним підходом і створювати навчальні ситуації, що відповідають індивідуальним особливостям учнів; домінантами у педагогічній діяльності є процесуальні характеристики навчання, а його результати й перевірка не повинні бути самоціллю. Педагогу належить концентрувати увагу на таких характеристиках педагогічного процесу: дослідницький, творчий характер навчання; поєднання раціона-

льно-прагматичного й мистецько-інтуїтивного підходів до вивчення навчального матеріалу; забезпечення позитивної психоемоційної атмосфери, самостійної активності учнів, розвитку їх пізнавальних інтересів; створення навчального середовища, в якому для кожного учня наявні умови для самопізнання і самореалізації власного пізнавального потенціалу.

На наше глибоке переконання, педагогічна спадщина Дж. Холта – американського педагога-реформатора, засновника альтернативного підходу до навчання, може бути використана в ході викладання дисциплін педагогічного циклу: “Педагогіка”, “Історія педагогіки”, “Основи педагогічної майстерності”, “Педагогічна творчість”, “Порівняльна педагогіка”, “Компаративний аналіз освітніх систем”, “Педагогічна прогностика”. Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю використання його матеріалів і висновків для здійснення подальших наукових пошуків з історії зарубіжної педагогіки, розробки ефективних шляхів розвитку педагогічної майстерності вчителя, встановлення причин і запобігання невдач учнів у навчанні, створення сприятливих умов для здобуття якісної освіти.

Література

1. Зязюн І. А. Наука і мистецтво педагогічної дії / Іван Андрійович Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія : пол.-укр. щоріч. – Ченстохов ; К., 2001. – Вип. 3. – С. 357–380.
2. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 1997. – 302 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський // Педагогічна майстерність : хрестоматія : навч. посіб. / І. А. Зязюн та ін. ; за ред. І. А. Зязюна ; Акад. пед. майстерності. – К. : Богданова А. М., 2008. – С. 434–435.
4. Рубан Л. М. Майстерність учителя у спадщині американського педагога-реформатора Джона Холта (1923–1985 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Рубан Лариса Миколаївна. – К., 2012. – 228 с.
5. Рубан Л. М. Майстерність учителя у спадщині американського педагога-реформатора Джона Холта (1923–1985 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Рубан Лариса Миколаївна. – Суми, 2012. – 20 с.
6. Holt J. Escape from childhood / John Holt. – Dutton, 1974. – 286 p.
7. Holt J. Freedom and beyond / John Holt. – Dutton, 1972. – 273 p.
8. Holt J. How children fail / John Holt. – Rev. ed. – New York : A Merloyd Lawrence Book. – Massachusetts, 2002. – 298 p.
9. Holt J. How children learn / John Holt. – Rev. ed. New York : “A Merloyd Lawrence Book”. – Massachusetts, 1992. – 303 p.
10. Holt J. Instead of Education / John Holt. – N.Y., 1976. – 250 p.
11. Holt J. Learning all the time / John Holt. – Rev. ed. New York : “A Merloyd Lawrence Book”. – Massachusetts, 1989. – 303 p.
12. Holt J. Never too late [Електронний ресурс] / John Holt. – Режим доступу: <http://www.arvindguptatoys.com/arvindgupta/nevertoolate>. – Назва з екрана.
13. Holt J. The underachieving school / John Holt. – Pitman Pub. Corp., 1969. – 150 p.
14. Holt J. What do I do Monday? / John Holt. – Heinemann, 1995 – 292 p.
15. Holt J. Teach your own / J. Holt, P. Farenga. – N. Y. : Delacorte Press, 1992. – 157 p.